

Kriminalizácia žurnalistiky: Trestne stíhaní novinári na Slovensku v európskej perspektíve¹

Criminalisation of Journalism: Criminally Prosecuted Slovak Journalists in European Perspective

Peter Hanák

Univerzita Karlova

ABSTRACT

Slovak criminal law allows the highest possible punishment for criminal defamation in Europe – 8 years in prison. This paper shows how this law is used against investigative reporters and deals with criminalisation of Slovak journalists for fulfilling their watchdog duty. As a method, this article uses qualitative in-depth interviews with 5 reporters, who faced charges with verbal crimes, and with a criminal prosecutor providing necessary context. The results of this research show that Slovak journalists, despite risking 8 years in prison, do not feel threatened by criminal charges. On the other hand, their employers – publishing and broadcasting companies – are vulnerable to civil lawsuits because of large damages awarded to claimants. The experience of interviewed journalists confirmed possibility of a chilling effect of these lawsuits towards critical and investigative journalism.

KEYWORDS

criminal defamation – investigative journalism – chilling effect

1. Úvod

Témou tohto článku sú pokusy o trestné stíhanie slovenských novinárov za verbálne trestné činy spojené s ich prácou. Osoby dotknuté informáciami publikovanými v médiách majú viacero nástrojov, ako sa brániť – od práva na opravu a práva na odpoveď zakotveného v tlačovom zákone, cez klasické občiansko-právne žaloby až po podanie trestného oznámenia, napríklad za ohováranie. Tento článok sa zaoberá prípadmi novinárov, na ktorých bolo podané trestné oznámenie, ktorí absolvovali niektoré úkony pred orgánom činným v trestnom konaní (napríklad policajný výsluch) a ktorí boli v niektorých prípadoch políciou obvinení z verbálneho trestného činu.

Ide o interdisciplinárnu štúdiu kombinujúcu poznatky z oblastí práva, mediálnych štúdií a žurnalistiky. Téma slobody prejavu v súvislosti s trestnými činmi verbálneho charakteru a špecificky aj trestným činom ohovárania je spracovaná predovšetkým v právnickej literatúre, z ktorej primárne vychádza teoretická časť tohto textu. V oblasti literatúry o verbálnych trestných činoch existuje značné množstvo

¹ Tento výstup vznikol v rámci projektu Špecifického vysokoškolského výzkumu 2016–260 343.

textov o šírení nenávisti, tzv. *hate speech* – to sú však prípady celkom odlišné od tých, ktorými sa zaoberá tento text.

K 25. výročiu Nežnej revolúcie usporiadal Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied konferenciu na tému Sloboda prejavu v rozhodnutiach súdov, z ktorej vyšla rovnomenná kolektívna monografia venujúca sa aj otázkam trestného postihu za ohováranie (Vozár a kol., 2016) K obmedzeniam slobody prejavu prostredníctvom trestného práva existuje bohatá judikatúra, a to až na úrovni Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu. Vo všetkých prípadoch však ide o právnické texty, a autorovi tohto príspevku nie je známy žiaden výskum z oblasti mediálnych štúdií, ktorý by reflektoval dôsledky aplikácie ustanovení trestného zákona o ohováraní v súčasnej novinárskej praxi.

Originalita tohto textu spočíva v skúmaní toho, ako aplikácia slovenského práva v praxi pôsobí priamo na novinárov, voči ktorým bolo právo uplatnené – teda na trestne stíhaných reportérov z popredných slovenských médií, z ktorých sú viacerí nositeľmi novinárskych cien, napríklad za investigatívnu žurnalistiku. Závery z tohto článku majú ambíciu byť prínosom do diskusie o možných zmenách v zákonoch – novinárske organizácie už niekoľko rokov v tejto oblasti žiadajú zmenu právnej úpravy.²

Článok vychádza z niekoľkých prípadov obvinenia novinárov z verbálnych trestných činov, ktoré sa vyskytli najmä po roku 2010. Nikto z nich nebol odsúdený, trestné stíhanie bolo vo väčšine prípadov zastavené, alebo ešte pokračuje. Vyšetrovanie však niekedy trvá roky, novinári sú aj opakovane predvolávaní a vypočúvaní políciou, sú v postavení osoby obvinenej z trestného činu – sú teda trestne stíhaní. Mnohé z týchto trestných oznámení podali osoby vo vysokých verejných funkciách. Signálom toho, že ide o pretrvávajúci problém, je aj súčasný prípad – na novinárky týždenníka Trend, ktoré zverejnili kauzu údajných daňových podvodov ministra vnútra Roberta Kaliňáka a ex-ministra dopravy Jána Počiatka (obaja zo strany Smer - sociálna demokracia), podal minister vnútra trestné oznámenie. Polícia skutok vyšetruje ako podozrenie zo spáchania trestného činu ohovárania, vyšetrovateľ už vypočul novinárky aj šéfredaktora.

2. Teoretické východiská

Úlohou žurnalistiky v demokracii je kontrolovať verejne činné osoby a zverejňovať aj kritické informácie o ich činnosti. Kritická žurnalistika má podľa Denisa McQuaila (1992) venovať pozornosť napríklad konfliktným, negatívnym a nepohodlným té-

² Slovenský syndikát novinárov a Slovenský výbor Medzinárodného tlačového inštitútu (IPI) adresovali už vo februári 2013 ministrom spravodlivosti SR Tomášovi Borecovi list, v ktorom ho vyzvali na zmenu trestného zákona aj občianskeho zákonníka. Okrem iného uviedli: „V ostatnom období sa množia trestné oznámenia na novinárov v oblasti ohovárania a poškodzovania mena od fyzických i právnických osôb za publikované články a názory. Máme za to, že príslušné paragrafy Trestného zákona sú v súčasnej dobe už prekonané a zbytočné. Hrozba odňatia slobody za verejne prejavovaný názor či článok, aj keď možno mylný, je podľa nás prežitkom z doby totalitných režimov. Spory tohto charakteru by bolo podľa nášho názoru postačujúce ponechať v rovine občianskeho práva.“ Citované podľa <http://www.najpravo.sk/clanky/novinari-ziadaju-zmenu-trestneho-zakona.html> (28.8.2016).

mam, byť náročná a zvedavá vo vzťahu k tvrdeniam biznisu a vlády, viesť investigatívne kampane na zložité témy, prinášať správy so silným nesúhlasom protagonistov a kriticky hodnotiť, nielen prinášať fakty. Ak má mať kritická a investigatívna žurnalistika zmysel, musí ísť po mocných a populárnych, po zdrojoch, ktoré kladú odpor a po skrytých informáciách, čo môže byť aj drahé a nevďačné, a znakom úspešnej investigatívnej snahy môže byť práve nahnevaná reakcia investigovaných (McQuail, 1992, s. 121 a 124).

2.1. Novinári a chilling effect

Predchádzajúce práce o vzťahu práva a novinárov na Slovensku naznačujú, že zákony a štátne orgány, ktoré ich vymáhajú, môžu byť zneužívané na potlačanie takejto kritickéj žurnalistiky, a to aj zo strany elít a verejných funkcionárov, čo môže spôsobovať tzv. *chilling effect* (Beláková, 2013, s. 157-163). V tejto teórii, ktorej názov môžeme voľne preložiť ako *schladzujúci efekt*, ide o odradenie médií od publikovania určitých informácií prostredníctvom hrozby trestného stíhania alebo žaloby, a to aj vtedy, ak by v prípade obvinenia alebo žaloby novinár dokázal obhájiť svoje konanie – médiá nemusia mať istotu, že pravdu, ktorou sú si isté, môžu obhájiť aj pred súdom, prípadne zvažujú aj právne náklady pretrvávajúcich sporov (Barendt, 1997, s. 190).

Takýto chilling effect môže mať v novinárskej praxi dve rôzne podoby. Priamy efekt spočíva v preventívnom nepublikovaní, vyškrtnutí alebo prepísaní informácie, pri ktorej existuje riziko sporu či trestného oznámenia a pochybnosť, či by tvrdenie (bez ohľadu na jeho pravdivosť) bolo obhájiteľné pred súdom. Nepriamy, avšak ešte nebezpečnejší efekt, môže byť v preventívnom zabránení vzniku určitého textu či publikácie z dôvodu hrozby žaloby či trestného stíhania – informovanie o niektorých organizáciách alebo jednotlivcoch je tabu, nepíše sa o nich, lebo je to príliš nebezpečné (Barendt, 1997, s. 191-192).

O podobne definovanej autocenzúre hovorí aj staršia literatúra odvolávajúca sa i na novinársku prax: Objavuje sa, keď reportér alebo editor vypustí slovo, pasáž alebo celý článok nie pre novinárske dôvody, ale pre možné právne dôsledky, pričom „autocenzori“ môžu byť tak navyknutí na podobné škrtnutie, že si už ani neuvedomujú, že tým odpovedajú na hrozbu možných právnych následkov (Anderson, 1975, s. 422).

Existenciu chilling effectu rozoznávajú aj sudy – a používajú ho ako argument proti zásahom štátu voči novinárom. Najvyšší súd USA tento pojem používa už od 50. rokov 20. storočia, Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) od prípadu *Goodwin vs. Spojené kráľovstvo* z roku 1996, kde práve možnosťou chilling effectu súd odôvodňuje, prečo niektoré zásahy štátu voči novinárom odporujú Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd. Ako nežiaduci jav spomína ESLP chilling effect aj v ďalších prípadoch, kde išlo o zásah štátu voči médiám (napríklad *Cumhuriyet Vakfi a ostatní vs. Turecko* z roku 2007), pričom v prípade *Ricci vs. Taliansko* z roku 2013 súd výslovne konštatoval chilling effect v prípade televízneho moderátora, ktorému taliansky súd uložil podmienecný trest odňatia slobody.

Výskum v tejto práci mal za cieľ zistiť, aký vplyv má trestné stíhanie na každodennú prácu novinárov, či novinári vnímajú podanie trestného oznámenia a prípadné trestné konanie voči nim ako hrozbu alebo zastrašovanie, či ich to odrádza od práce

na témach spojených s osobami, ktoré podali trestné oznámenie, a aký vplyv majú takéto právne kroky na ich ďalšiu novinársku prácu. Na mieste je preto aj definovanie, kto sa v tomto texte myslí pod pojmom novinár. Slovenský právny poriadok žiadnu definíciu pojmu novinár neponúka. Tlačový zákon hovorí o vydavateľovi a pri ustanoveniach, ktoré sa zjavne týkajú novinárov (redakčné tajomstvo), hovorí o zamestnancovi vydavateľa periodickej tlače. Zákon o vysielaní a retransmisii rovnako hovorí len o vysielateľovi a jeho zamestnancoch, ktorí prijímajú redakčné rozhodnutia a ich činnosť je spojená s vysielaním.

Výskumy novinárskej profesie na Slovensku však hovoria, že nie všetci novinári sú zamestnancami vydavateľa alebo vysielateľa, – vo výskume autorov Brečka, Ondrášik a Keklak (2010) 49,6% respondentov (novinárov) uviedlo, že nemajú zamestnanecký pomer. To znamená, že pre vysielateľa alebo vydavateľa pracujú, avšak na základe inej zmluvy než pracovnej (typicky napríklad autorská zmluva, živnosť). Kritériom zaradenia respondenta do tohto výskumu bolo, že novinárska činnosť bola jeho hlavnou činnosťou. (Brečka, Ondrášik & Keklak, 2010, s. 121 – 146). Aj keď niektorí novinári nie sú zamestnancami vydavateľa alebo vysielateľa v pracovno-právnom zmysle, pri svojej činnosti konajú v mene média, pričom zmluva, akou majú upravený vzťah k vydavateľovi alebo vysielateľovi, v tomto prípade nie je podstatná. Tento text chápe novinára ako osobu, ktorej hlavnou činnosťou je profesionálna novinárska práca pre vydavateľa alebo vysielateľa, a ktorá sa podieľa sa na tvorbe obsahu, najmä jeho verbálnej zložky (keďže tento text sa zaoberá verbálnymi trestnými činmi). Keďže trestné oznámenie na novinára za publikovanie určitej informácie je len jednou z foriem obrany dotknutej osoby, väčšinou je súbežné s inými právnymi krokmi, napríklad s občiansko-právnu žalobou, ktorou dotknutá osoba požaduje finančné odškodnenie. Preto tento text okrajovo skúma aj súvislosť trestného konania s občiansko-právnymi žalobami, najmä v kontexte reakcií zamestnávateľov konkrétnych novinárov – teda ako novinári vnímajú podporu vydavateľa alebo vysielateľa, ak ich investigatívna práca vedie k trestným oznámeniam, žalobám a prípadne aj k vyplácaniu odškodného.

Metódou, ako zistiť reakcie novinárov na trestné sťaženie, ich skúsenosti s vyšetrovaním, ich motivácie ďalej pracovať na problematikej téme a následky problémov spôsobených právnymi krokmi dotknutých osôb, boli kvalitatívne hĺbkové rozhovory. Tie umožnili pýtať sa na detaily jednotlivých prípadov, pocity a postoje, ktoré formovali ich ďalšiu prácu. To umožňuje vhlad do toho, či a ako kriminalizácia novinárskej práce ovplyvňuje žurnalistiku.

Trestné sťaženia novinárov začaté políciou väčšinou ukončí prokuratúra. Preto bol vykonaný aj rozhovor s trestným prokurátorom Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, Jozefom Čentéšom, ktorý popisuje dôležité právne aspekty trestného sťaženia za verbálne trestné činy a zasadzuje stav na Slovensku do európskeho kontextu a aj do kontextu ďalších možností dotknutých osôb v slovenskom práve. Tento rozhovor prináša aj hodnotenie opodstatnenosti slovenskej právnej úpravy týkajúcej sa najmä trestného činu ohovárania.

2.2. Verbálne trestné činy v práve Slovenskej republiky a v európskom kontexte

Slovenské trestné právo pozná viacero verbálnych trestných činov, pričom z definície žiadneho z nich nevyplýva, že by sa mal uplatňovať na skutky spáchané výhradne novinármi či prostredníctvom médií. Pri niektorých trestných činoch sa však skutková podstata dá naplniť zverejnením určitej informácie, pričom napríklad pri trestných činoch ohovárania alebo neoprávneného nakladania s osobnými údajmi zákon vyžaduje vyšší trest, ak bol skutok spáchaný verejne. Okrem spomínaných trestných činov je možné na novinárov aplikovať aj paragraf o trestnom čine porušenia dôvernosti ústneho prejavu; nedávne trestné oznámenie ministra vnútra na novinárky týždenníka Trend bolo okrem ohovárania aj za trestný čin krivého obvinenia. Podľa bývalého sudcu Ústavného súdu SR Jána Drgonca s činnosťou masmédií súvisí aj trestný čin šírenia poplašnej správy, a jedným zo znakov trestnosti skutku je jeho verejné spáchanie aj pri činoch hanobenia národa, rasy a presvedčenia, podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd, popierania, spochybňovania, schvaľovania alebo ospravedlňovania holocaustu, ale aj podnecovania a schvaľovania trestného činu. (Drgonec, 2008, s. 435)

Najčastejšie sa však v praxi používa paragraf 373 trestného zákona³, teda trestný čin ohovárania. Najviac medializovaných prípadov trestných oznámení na novinárov je práve pre tento čin, čo potvrdili aj novinári pri hĺbkových rozhovoroch. Trestný zákon hovorí, že ohovárania sa dopustí ten, kto o inom oznámi nepravdivý údaj, ktorý je značnou mierou spôsobilý ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov, poškodiť ho v zamestnaní alebo podnikaní, narušiť jeho rodinné vzťahy alebo spôsobiť mu inú vážnu ujmu. Trestom je odňatie slobody do dvoch rokov. Ak však páchatel takýmto konaním spôsobí značnú ujmu, alebo čin spácha verejne, z osobitného motívu alebo v podnikaní závažnejším spôsobom konania, trest sa zvyšuje – 1 až 5 rokov. Odňatím slobody na 3 až 8 rokov sa podľa trestného zákona potrestá páchatel, ktorý ohováraním spôsobí škodu veľkého rozsahu, stratu zamestnania, úpadok podniku alebo rozvod manželstva. Trestný zákon tak za ohováranie umožňuje neuložiť žiadny trest odňatia slobody, alebo uložiť trest až do 8 rokov.

V rámci západnej civilizácie poznáme najmä dve ustálené koncepcie slobody prejavu, s ktorými pracujú súdy v aplikačnej praxi. Pri ochrane ľudských práv ide vždy o vyvažovanie hodnôt slobody, rovnosti a dôstojnosti, pričom v koncepcii uplatňovanej Najvyšším súdom USA je v preferovanej pozícii sloboda slova a tlače, no v európskej koncepcii je pod silnejšou ochranou ľudská dôstojnosť – napríklad v nemeckom ústavnom práve ide o nedotknuteľnú a preferovanú ústavnú hodnotu (Bartoň, 2010, s. 196-197). Viaceré európske štáty, vrátane Nemecka, z ktorého právnej tradície do určitej miery vychádzajú aj právne poriadky SR a ČR, tak umožňujú čiastočné obmedzenie slobody prejavu za účelom ochrany ľudskej dôstojnosti – a to aj v podobe trestných sankcií za zneužitie slobody prejavu na poškodenie práv inej osoby.

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950 vo svojom článku 10, venovanom slobode prejavu hovorí, že toto právo môže podliehať len takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré sú

³ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu záujmov, ktoré sú následne vymenované (od územnej celistvosti až po ochranu povesti). Dôležitá je najmä podmienka nevyhnutnosti v demokratickej spoločnosti – ak sa totiž niektoré demokracie zaobídu úplne bez trestania verbálnych činov ako ohováranie, potom vyvstáva otázka, do akej miery je ich trestnosť skutočne nevyhnutná v demokracii všeobecne.

Nie všetky európske štáty pripúšťajú trestanie za ohováranie, a ak áno, tak nie väzením, alebo umožňujú uložiť len podstatne kratší trest ako SR. Podľa analýzy Medzinárodného tlačového inštitútu (IPI, 2014), ktorá porovnávala trestnú úpravu ohovárania v 28 členských štátoch Európskej únie a 5 kandidátskych krajinách, umožňuje slovenské trestné právo najvyšší trest za ohováranie spomedzi všetkých skúmaných štátov. Niektoré európske štáty podľa štúdie IPI trestnosť ohovárania vôbec nepripúšťajú – Veľká Británia, Írsko, Estónsko, Rumunsko, Macedónsko, Cyprus a Čierna Hora takýto trestný čin vo svojom práve vôbec nemajú. Vo Francúzsku, Srbsku, Chorvátsku a Bulharsku síce ohováranie trestným činom je, ale nie je možné za takýto čin uložiť trest odňatia slobody. V ostatných štátoch za ohováranie v prípade odsúdenia hrozí väzenie, väčšinou však iba krátkodobé – napríklad v Lotyšsku alebo na Malte len v mesiacoch. Podľa IPI (2014) je maximálny trest za ohováranie v Belgicku, Poľsku a Luxembursku 1 rok, väčšina ostatných štátov má dva roky, Turecko 2 roky a 2 mesiace, Rakúsko a Nemecko maximálne 5 rokov, Taliansko 6. Hranicu 6 rokov presahuje len Slovenská republika s možnosťou potrestať ohováranie až 8 rokmi. Slovensko má teda podľa IPI jednoznačne najprísnejší trestný zákon v oblasti ohovárania spomedzi všetkých 33 skúmaných štátov.

Možnosť sankcionovať verbálne prejavy trestným právom neodporuje judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP). Ten totiž za určitých okolností pripúšťa trestnoprávnu zodpovednosť za zneužitie slobody prejavu, pričom však trestná sankcia prichádza do úvahy len ak štát nemá možnosť uplatniť miernejší postih (Drgonec, 2013, s. 373, 378-379). Podľa ESLP však musia byť štáty pri používaní trestných sankcií v týchto prípadoch zdržanlivé, širší priestor na zásah do slobody prejavu majú iba v prípadoch podnecovania k násiliu; a špeciálne ak ide o novinárov, trest odňatia slobody je zlučiteľný s novinárskou slobodou prejavu iba vo výnimočných prípadoch, ak by došlo k závažnému zásahu do iných práv, napríklad pri nenávistných prejavoch alebo podnecovaní násilia (prípady *Baskaya a Okcuodlu proti Turecku*, prípad *Feridun Yazar a ostatní proti Turecku*, citované podľa Drgonec, 2013, s. 379-380). Pri novinároch by trestná sankcia nemala znamenať väzenie a ani zákaz činnosti, pričom takú sankciu podľa súdu nie je možné ospravedlniť iba hrozbou, že by sa sťažovatelia mohli znovu dopustiť rovnakého konania (prípady *Association Ekin proti Francúzsku*, prípad *Cumapana a Mazare proti Rumunsku*, citované podľa Drgonec, 2013, s. 380). Explicitne sa ESLP k téme väzenského trestu pre televízneho moderátora vyjadril v prípade *Ricci vs. Taliansko*, kde súd skonštatoval, že aj podmienený trest väzenia pre novinára je neprimerane vysoký (napriek tomu, že jednoznačne porušil pravidlá novinárskej etiky aj zákon), lebo môže mať všeobecný chilling effect – a ESLP v tomto prípade konštatoval porušenie práv odsúdeného moderátora.

Európsky súd pre ľudské práva má bohatú judikatúru nielen v oblasti trestania novinárov, ale v oblasti slobody prejavu profesionálnych novinárov všeobecne. Najzásadnejšími doktrínami ESLP, podstatnými pre kontext tohto článku, sú rozlišova-

nie skutkových tvrdení a hodnotiacich úsudkov a znížená ochrana verejne činných osôb. Judikatúra ESLP už 30 rokov, od prípadu *Lingens proti Rakúsku* z roku 1986, ustálene rozlišuje skutkové tvrdenia (fakty, ktorých pravdivosť je overiteľná) a hodnotiace úsudky (názory, pri ktorých je dokazovanie pravdivosti vylúčené). Hodnotiace úsudky však musia byť založené na vecnom základe, čo ESLP judikoval v prípade *Jerusalem proti Rakúsku* v roku 2001, a tiež že okrem vecného základu je v tomto prípade potrebné skúmať, aj či cieľom zverejnenia nie je len ohováranie, čo ESLP uviedol v rozsudku *Kulis Rozyicki proti Poľsku* v roku 2009. Čím je obvinenie publikované v médiách konkrétnejšie, kategorickejšie a závažnejšie, tým dôkladnejšie musí byť preukázaná jeho pravdivosť (Moravec, 2013, s. 149-151) Znížená ochrana verejne činných osôb (*public figures*) pochádza pôvodne z judikatúry Najvyššieho súdu USA, ale ESLP si ju osvojil už v spomínanom prelomovom rozsudku *Lingers proti Rakúsku*, keď konštatoval, že hranice prípustnej kritiky sú širšie, ak ide o politika, a užšie, ak ide o súkromnú osobu. Judikatúra ESLP odvtedy upresňuje, že verejne činnou osobou nie je len politik, ale napríklad aj civilný zamestnanec pri výkone štátnej služby, cirkevný hodnostár, ale aj iné osoby, ktoré sa vyčlenili z anonymity a stali sa pre verejnosť známymi – ako športovci, herci, speváci alebo osoby vykonávajúce pre verejnosť zaujímavé činnosti (Drgonec, 2013, s. 157-161).

Dokazovanie trestného činu ohovárania je však náročné. Musí sa totiž dokázať nepravdivosť údajov, ktoré boli uvedené (nestačí ich polemickosť) a tieto musia byť spôsobilé v značnej (teda nie nízkej alebo obvyklej) miere ohroziť práva dotknutej osoby a musí sa tiež dokázať úmyselné zavinenie (Čentéš in Vozár a kol., 2015, s. 177-179).

Podľa *Štatistickej ročenky Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky* bolo v roku 2014 za ohováranie súdených 12 osôb, pričom 4 z nich boli odsúdené – v jednom prípade išlo o nepodmienečný trest, v jednom prípade o podmienku, v jednom prípade o finančný trest a v jednom prípade bolo napriek odsúdeniu upustené od trestu. Podľa štatistík Ministerstva spravodlivosti SR bolo v roku 2013 za ohováranie odsúdených 8 osôb, nikto nedostal nepodmienečný trest – išlo o 5 podmienkových trestov a 3 peňažné tresty. Celkovo v rokoch 2010 až 2014 bolo za ohováranie odsúdených 48 osôb, z toho len v jednom prípade išlo o nepodmienečný trest (pričom štatistika nehovorí, či išlo o kombináciu viacerých trestných činov, trestný čin počas podmienky ani iné okolnosti). Z oficiálnych údajov teda vyplýva, že súdy v SR napriek možnosti uložiť za ohováranie až osemročné väzenie, v praxi ani zďaleka neukladajú takéto vysoké tresty, dokonca takmer vôbec neukladajú nepodmienečné odňatie slobody. Neexistuje teda žiadny prípad novinára, ktorý by bol za svoju činnosť odsúdený na odňatie slobody.

Uloženie trestu súdom je však až finálnym štádiom trestného konania – od podania trestného oznámenia na novinára po zahájenie konania pred súdom môžu uplynúť celé roky, počas ktorých je novinár vystavený policajnému vyšetrovaniu, výsluchom, niekedy aj opakovaným výsluchom, zháňaniu svedkov a dôkazov, konzultáciám s advokátom a podobne. A práve na túto fázu trestného konania sa zameriava táto práca. Nejde o právnu analýzu, preto by nebolo účelné popisovať detaily trestného procesu, teda jednotlivé štádiá a procesné úkony. Výskum sa zameriava na to, aký vplyv má podanie trestného oznámenia, policajné vyšetrovanie, výsluchy a prí-

padné neskoršie vznesenie obvinenia – teda celkovo hrozba trestného stíhania – na prácu novinára.

3. Metóda

Predpokladom, z ktorej vychádza táto práca, je, že trestné oznámenia na novinárov za ich prácu sú novinármi vnímané ako pokusy o ich zastrašovanie, a môžu vytvárať prekážky v ich práci, čo môže viesť až k zabráneniu publikovania ďalších citlivých informácií o dotknutej osobe (tzv. *chilling effect*). Novinár sa môže vyhýbať témam, kde hrozia právne problémy, hneď z viacerých dôvodov. Jedným z nich môže byť aj hroziaci konflikt záujmov, ktorý môže novinárovi znemožniť objektívny prístup k osobe, s ktorou je v spore. To by znamenalo, že právo môže byť zneužitá na zabránenie publikovaniu ďalších citlivých informácií o dotknutých osobách. Ďalším predpokladom je, že trestné stíhanie (najmä ak trvá dlho, novinár je opakovane vypočúvaný políciou a je vyšetrovateľom obvinený z trestného činu) je pre novinára osobne traumatizujúcim zážitkom, ktorému sa chce do budúcnosti vyhnúť, a trestné stíhanie tak môže dotknutého novinára do budúcnosti odradiť od práce na témach (alebo osobách), kde existuje takáto hrozba. Ústrednou výskumnou otázkou štúdie v nadväznosti na uvedené predpoklady je: Aký dlhodobý dôsledok má trestného stíhanie na prácu novinára? Zjednodušene povedané, zaujíma nás, či si novinári pri osobách, ktoré sa vyhrážajú alebo sú známe podávaním trestných oznámení alebo žalôb, dávajú väčší pozor, či sú opatrnejší pri publikovaní informácií o nich alebo aspoň opatrnejší pri formuláciách.

Osoby dotknuté informáciami zverejnenými v médiách majú často legitímny dôvod sa brániť – napríklad v prípade narušenia súkromia bulvárom, alebo v prípade zverejnenia nepravdivých informácií s potenciálom poškodiť niekoho práva. Tento článok nenapáda právo dotknutej osoby brániť sa právnou cestou voči informáciám, ktoré môžu poškodiť právo na ochranu osobnosti, ani nespochybňuje potrebu určitej sankcie voči excesom. Tento text si kladie otázku, či je popri občiansko-právnych žalobách a žalobách podľa tlačového zákona potrebná aj možnosť trestného stíhania, a teda či nestačí občiansko-právna sankcia, a či je potrebná aj trestno-právna. Najmä ak na rozdiel od občiansko-právnej žaloby smerujúcej voči vydavateľovi je trestné oznámenie namierené priamo na osobu novinára. Pre dotknutú osobu je navyše podanie trestného oznámenia jednoduchšie a lacnejšie, lebo dôkazy v trestnom konaní zabezpečujú najmä štátne orgány, a oznamovateľ trestného činu neplatí žiadne súdne trovy. Hoci tento text naznačuje možnosť zneužitia práva na zastrašovanie novinárov, nemôže dokázať, v ktorom prípade reálne došlo k zneužitiu práva – skúma iba to, aké mali právne kroky dotknutých osôb dôsledky na prácu novinárov.

Fenomén trestného stíhania novinárov za ich prácu je v tejto práci skúmaný cez skúsenosti novinárov, ktorí podstúpili niektoré úkony pred orgánmi činnými v trestnom konaní. Skúmanie toho, ako jednotlivci zažili určitý jav, aký mal pre nich význam a aká bola ich reakcia, je v sociálnych vedách súčasťou fenomenologickej tradície výskumu, ktorá zbiera informácie prostredníctvom dlhých, hĺbkových rozhovorov s malým počtom ľudí (obvykle do 10), ktorí majú s fenoménom priamu skúsenosť, pričom metóda sa opiera o presvedčenie, že porozumenie skutočnosti vyplýva zo subjektívnej

skúsenosti, nie z pozorovania javu zvonka (Creswell, 1997: s. 54-55, 86, 122). V rámci fenomenologickej metódy výskumník vyberá jeden jav, fenomén, s ktorým majú vybraní respondenti výskumu spoločnú vedomú skúsenosť (esenciu), pričom jav je opísaný z hľadiska skúmaných osôb – ich výber je zámerný, na základe spoločnej životnej skúsenosti (Gavora, 2006, p. 31-33).

Preto bolo v rámci výskumu vykonaných 5 hĺbkových rozhovorov so slovenskými novinármi, ktorí čelili trestným oznámeniam z verbálnych trestných činov za publikovanie určitej informácie (a teda majú s týmto fenoménom priamu osobnú skúsenosť) a ich prípady sú verejne známe. Výber respondentov bol predurčený počtom známych prípadov, kritériom bola novinárska práca pre vysielateľa alebo vydavateľa (čím bol vylúčený napríklad prípad trestného stíhania filmovej dokumentaristky Zuzany Piussi), podané trestné oznámenie na osobu daného novinára a dostatočná známosť ich prípadov. Všetci oslovení (alebo ich zamestnávateľia) zároveň čelili občiansko-právnym žalobám o odškodné, niekedy v enormnej výške. Tento článok načrtáva známe a dôležité prípady za posledné roky, nekladie si však za cieľ úplnosť, lebo existuje možnosť, že sa vyskytli aj nemedializované prípady trestných stíhaní voči novinárom, pričom polícia ani justícia nevidujú osobitnú štatistiku, ktorá by oddeľovala prípady stíhania novinárov od verbálnych trestných činov spáchaných niekým iným než novinárom. Rovnako nie je možné uviesť všetky prípady podaných trestných oznámení voči novinárom, keďže mnohé z nich sú políciou zamietnuté ako neopodstatnené ešte v neverejnej časti konania, pred začiatkom trestného stíhania. Policajné vyšetrovanie je totiž neverejnou časťou trestného konania, preto nie je možné opísať všetky existujúce prípady – možné je rozobrať iba tie najvýraznejšie, v ktorých došlo k obvineniu, alebo sa o nich verejnosť iným spôsobom dozvedela, alebo o ktorých hovoria novinári v tomto výskume.

Šiesty respondent v rozhovoroch je prokurátor Generálnej prokuratúry SR, ktorý má skúsenosť s fenoménom stíhania novinárov za verbálne trestné činy z pohľadu orgánu činného v trestnom konaní. Tento respondent z pozície prokurátora GP SR vykonáva dohľad aj nad políciou, a teda aj nad neverejnou časťou trestného konania, a poskytuje tak dôležité odpovede na otázku, ako sa štátne orgány v praxi vysporadúvajú s trestnými oznámeniami na novinárov. Rozhovor s prokurátorom GP SR tiež pomáha zasadiť tento výskum do právneho kontextu SR a EÚ. Jeho skúsenosti slúžia čiastočne aj na verifikáciu záverov, ktoré vyplývajú z výskumu novinárov. Ako verifikačný element slúži aj vyjadrenie jedného z dotknutých sudcov, ktorí podali trestné oznámenie na novinárov z denníka Nový Čas a zároveň žiadajú vysokú sumu na odškodnom za kauzu Bonano⁴ – sudca Najvyššieho súdu SR Daniel Hudák totiž po jednom zo súdnych pojednávaní novinárom (vrátane autora tohto článku) pomerne explicitne vysvetlil motiváciu dotknutých sudcov využívať prostriedky práva proti novinárom. V súlade s fenomenologickou metodológiou vo výskume teda figurujú

⁴ Kauza Bonano – denník Nový Čas zverejnil zábery zo súkromnej oslavy prominentných právnikov, väčšinou sudcov, ale aj zastupujúceho generálneho prokurátora, pričom súčasťou oslavy bolo podľa Nového Času napodobňovanie vraha Lubomíra Harmana, ktorý krátko predtým samopalom vyvraždil rómsku rodinu. Účastníci oslavy podali na novinárov trestné oznámenia a na denník žalobu v rekordnej výške – spolu žiadali až 940 tisíc eur. Spory z tejto kauzy doteraz nie sú uzavreté.

len osoby, ktoré majú s fenoménom trestného stíhania novinárov priamu skúsenosť. Hoci chilling effect sa môže prejavovať aj vo vzťahu k novinárom, ktorí trestne stíhaní neboli (kolegovia trestne stíhaných, celá novinárska obec), tento výskum sa zameriava len na tú časť efektu, ktorá sa prejavuje vo vzťahu k priamo dotknutým novinárom a z dôvodov metodologickej konzistencie sa nevenuje existencii chilling effectu v skupine, ktorá s trestným stíhaním nemá priamu osobnú skúsenosť.

Rozhovory boli zaznamenané na diktafón pri osobnom stretnutí a následne prepísané, alebo boli v niektorých prípadoch vzhľadom na zahraničný študijný pobyt autora vykonané cez internet prostredníctvom instant messengeru (teda synchronnej textovej komunikácie), avšak vždy v priamej konverzácii, nikdy nie emailom – zásadne s možnosťou prerušiť hovoriaceho a klásť doplňujúce otázky. Pri fenomenologickom interview ide o pološtruktúrovaný rozhovor, ktorý má vopred pripravený len základný rámec, otázky sú otvorené a úlohou výskumníka je umožniť, aby skúmané osoby spontánne odpovedali, no zároveň ich má korigovať, aby nevybočovali z témy. (Gavora, 2006, s. 32-34). Rozhovory tak nemali vopred napísané presné otázky, spoločný mali však základ – otázky na opis skúseností s trestným stíhaním v kontexte predpokladov tejto práce. Tak, ako to predpisuje technika pološtruktúrovaných rozhovorov, výskumník musí ísť hlbšie, pýtať sa doplňujúce, vopred nepripravené otázky v závislosti od obsahu odpovedí respondenta. (Berg, 2006, s. 95-97). Otázky tak neboli identické pre každého respondenta – vždy sa však týkali osobnej skúsenosti skúmaných osôb s fenoménom trestného stíhania za ich novinársku činnosť – vyplývali z výskumnej otázky tejto práce a smerovali k potvrdeniu alebo vyvráteniu hypotéz opísaných vyššie. Otázky boli otvorené, doplňujúce otázky smerovali k dovysvetleniu alebo detailnejšiemu opisu. napríklad „Popíšte, za čo bolo na vás podané trestné oznámenie, ako prebiehalo vyšetrovanie a do akého štádia sa dostalo.“ Doplnujúce otázky smerovali k detailnejšiemu opisu alebo k dovysvetleniu, napríklad „Koľkokrát ste boli na výsluchu?“ Niektoré doplňujúce otázky, ktoré boli reakciou na tvrdenia respondenta, boli menej všeobecného charakteru. Napríklad po tom, čo respondentka povedala, že vyšetrovanie bolo pre ňu psychicky náročné, nasledovali otázky: „Prečo?“ a „Ako to ovplyvnilo vašu prácu?“

Tento prístup k rozhovoru umožnil respondentovi rozprávať voľne o svojej subjektívnej prežitej skúsenosti, a zároveň umožnil výskumníkovi viesť rozhovor okolo vymedzených výskumných otázok. Rozhovory boli vykonané medzi novembrom 2014 a februárom 2016. Keďže všetci respondenti výskumu sú osoby verejne činné a ich prípady boli medializované, nemá zmysel anonymizovať ich výpovede (nikto z nich o to ani nežiadal a všetci respondenti súhlasili s citovaním ich výpovedí), preto sú v tomto texte citovaní plným menom. Nikto z oslovených nebol prítomný pri rozhovore so žiadnym iným respondentom v tomto výskume, ani nikomu nebol poskytnutý prístup k odpovediam predchádzajúceho respondenta, novinári teda reagovali na otázky nezávisle od seba.

Po prepise rozhovorov nasledovala ich analýza. Pri fenomenologickej analýze záleží na interpretácii výskumníka, ktorý v rozhovoroch identifikoval *dôležité výroky* (*significant statements*), odvodil z nich témy, a následne o témach napísal naratívno-deskriptívny text o tom, *čo a ako* zažili respondenti, pričom od interpretácie výskumníka je závislá aj identifikácia *podstaty* skúseností zažitých a opísaných respondentmi

a *zmyslu* tejto skúsenosti (Creswell, 1997, s. 207 a 223) v ďalšej novinárskej činnosti. Pri identifikácii významných výrokov sa používa postup nazývaný horizontalizácia – z rozhovorov sú vybraté výroky, ktoré majú priamy vzťah k skúmanému fenoménu, a tie sú do tém zoskupené extrakciou, pričom výsledkom je vyčerpávajúci opis skúmaného fenoménu, ktorý predstavuje formuláciu jeho esenciálnej štruktúry skúmaného fenoménu (Gavora, 2006, s.: 33) Autor textu sa pri interpretácii pridržiaval najmä toho, čo bolo pre všetky skúsenosti respondentov podobné alebo rovnaké, pričom pri deskripcii niektorých prípadov pomenoval aj niektoré výnimky. Podstata skúseností respondentov a jej zmysel v kontexte sú zhodnotené v závere práce.

Limity tejto metódy výskumu sú na strane respondentov a aj na strane autora. Kritériom výberu respondentov bola (s ohľadom na neverejnosť policajného vyšetrovania) verejná známosť ich prípadov – a existuje aj teoretická možnosť, že o novinároch, ktorí sa trestným konaním zastrašiť dali, verejnosť nevie, a tak sa nedostali ani medzi respondentov tohto výskumu. Ďalším limitom, vyplývajúcim priamo z metódy, je zjavná subjektívnosť výpovedí respondentov. Teória chilling effectu pripúšťa aj možnosť, že tento efekt môže prebiehať nevedomanev podvedomí, a teda respondent môže poprieť vplyv trestného oznámenia na jeho osobu, aj keď v skutočnosti takýto vplyv existuje – takýto nevedomovaný vplyv však metóda rozhovoru neodhalí. Rovnako aj analýza výrokov, identifikácia tém, podstaty a zmyslu ich skúseností leží na pleciach autora textu, ktorý sa nikdy nemôže úplne zbaviť všetkých svojich subjektívnych prekonceptíí.

4. Skúsenosti novinárov s kriminalizáciou žurnalistiky

Oslovení novinári sú väčšinou dobre známi, dlhoroční investigatívni reportéri, ktorých prípady boli medializované: Zuzana Petková (zástupkyňa šéfredaktora týždenníka Trend, predtým v podobných pozíciách v denníkoch Pravda, Hospodárske noviny, v minulosti ako reportérka v denníku SME), Dušan Karolyi (šéfredaktor regionálneho denníka Košice Dnes, predtým investigatívny reportér Trendu a dlhoročný reportér investigatívnej relácie TV Markíza Paľba), Júlia Mikolášiková (Aktualne.sk, predtým známa z denníka Nový Čas), Marek Vagovič (vedúci investigatívneho oddelenia Aktuality.sk, predtým dlhoročný investigatívny reportér časopisu .týždeň a denníka SME) a Arpád Soltész (TV JOJ, predtým komentátor v Hospodárskych novinách a reportér denníkov Národná Obroda a Korzár). V čase trestných oznámení pracovali všetci pre vysielateľa alebo vydavateľa a ich novinárska činnosť bola ich hlavným povolaním.

V hĺbkových rozhovoroch novinári pomenovali svoje skúsenosti, ktoré boli analyzované postupom opísaným v kapitole o metóde. Z dôležitých výrokov (*significant statements*) boli výskumníkom odvodené spoločné témy alebo oblasti tém: (1) kontext trestného oznámenia a vyšetrovania, (2) zastrašovanie trestným oznámením verzus iné formy potlačania kritickej žurnalistiky, (3) pokračovanie v novinárskej práci po podaní trestného oznámenia, (4) postoje vydavateľov a vysielateľov. Keďže cieľom fenomenologickej analýzy je odhaliť prežívanie – pocity, myšlienky, sebauvedomovanie človeka, premeniť zážitky človeka do rozprávania, osobnej správy o svete (Gavora, 2006, s. 32 – 33), a zároveň pološtruktúrované rozhovory boli vedené z perspektívy

subjektu a slovníkom respondentov (Berg, 2006, s.: 95), považujeme za účelné uviesť citácie dôležitých výrokov z rozhovorov v podobe a jazykom, akým boli zaznamenané. V tejto časti práce poskytujeme opis skúmaného fenoménu na základe skúseností osôb, ktoré ho zažili, za citovania niektorých dôležitých výrokov skúmaných osôb, postupne podľa rozdelenia na identifikované témy. V každej z tém je najprv po analýze výskumníka identifikovaná spoločná podstata výrokov (esencia), a následne je na konkrétnych získaných dôležitých výrokoch táto esencia exemplárne ilustrovaná spolu s prípadnými výnimkami zo spoločnej skúsenosti alebo jej interpretácie respondentom.

4.1. Kontext trestného oznámenia a vyšetrovania

Všetci respondenti opísali aspoň základný kontext prípadov, v ktorých ako novinári čelili trestnému oznámeniu. Každý z nich bol minimálne v jednom prípade vyšetrovaný pre trestný čin ohovárania, vyskytli sa však aj trestné oznámenia na krivé obvinenie, neoprávnené nakladanie s osobnými údajmi a porušenia dôvernosti súkromného prejavu. Niektorí čelili jednému trestnému oznámeniu, väčšina však viacerým (3 a viac). Nikto z oslovených sa nedostal pred súd, väčšina trestných konaní sa skončila zastavením zo strany polície, alebo po vznesení obvinenia policajným vyšetrovateľom po vznesení obvinenia trestné stíhanie zastavil prokurátor. V niektorých prípadoch však vyšetrovanie trvalo roky – Zuzana Petková bola 2 dva roky obvinená z neoprávneného nakladania s osobnými údajmi za zverejnenie platu manželky predsedu Najvyššieho súdu SR Štefana Harabina, stíhanie zastavil prokurátor, podľa Petkovej slov tesne pred podaním obžaloby (teda tesne pred tým, ako by sa prípad dostal pred súd). Jedno z trestných oznámení na Júliu Mikolášikovou polícia a prokuratúra vyšetrovali 4 roky.

Novinári sa v rozhovoroch nezávisle od seba zhodli, že policajti sa k nim pri výsluchoch správali slušne a vo viacerých prípadoch dokonca vyšetrovatelia dali najavo svoj názor, že trestné stíhanie za ohováranie je v konkrétnom prípade nepatričné (Marek Vagovič), tvrdili, že vyšetrojú len preto, že im to prikázala prokuratúra (Zuzana Petková), a dokonca radili novinárovi, kam sa má obrátiť so sťažnosťou proti rozhodnutiu prokurátora (Arpád Soltész). Júlii Mikolášikovej podľa jej slov policajt povedal, že je dohodnutý s prokuratúrou, že polícia vznesie obvinenie a prokuratúra následne zastaví trestné stíhanie, čo sa aj stalo.

V mnohých prípadoch išlo o trestné oznámenia, ktoré na novinárov, alebo na neznámeho páchatela v súvislosti s informáciou publikovanou novinárom, podali verejní činitelia. Zuzana Petková čelila trestným oznámeniam ministrov školstva, vnútra a dopravy,⁵ predsedu Najvyššieho súdu SR⁶ a advokáta obvineného z korupcie. Júlia Mikolášiková bola vyšetrovaná pre na základe trestného oznámenia sudcov,⁷

⁵ Minister školstva Ján Mikoľaj na ňu podal trestné oznámenie za článok o úniku maturitného testu z angličtiny, ministri vnútra a dopravy Robert Kaliňák a Ján Počiatek za texty o podozreniach voči nim z daňových podvodov.

⁶ Za zverejnenie platu jeho manželky, pracujúcej na ministerstve spravodlivosti.

⁷ Kauza Bonano, pozri poznámku č. 2.

policaijného funkcionára⁸ a ministerského úradníka. Dušan Karolyi bol obvinený z ohovárania policajta,⁹ na Mareka Vagoviča podali trestné oznámenia dvaja sudcovia.¹⁰ Okrem verejných funkcionárov boli častými oznamovateľmi podnikatelia.

4.2. Zastrašovanie trestným oznámením verzus iné formy potláčania kritickej žurnalistiky

Oslovení novinári zhodne videli za trestným oznámením dotknutej osoby motiváciu zastrašiť ich, ďalej v kombinácii so zastrašovaním aj snahu o pomstu (Soltész), alebo snahu zabrániť, aby sa novinár ďalej venoval téme (Petková, Mikolášiková).

Novinári sa nezhodovali v rozprávaní o tom, ako prežívali vyšetrowanie – Júlia Mikolášiková opísala, že keď bola obvinená, mala strach z ľudí, ktorí podľa nej využili svoj vplyv na prokuratúre, aby bola trestne stíhaná. Obvinenie bolo pre ňu stresujúcim zážitkom, prišlo nečakane po rokoch vyšetrowania a vyžiadalo si to rýchly a stresujúci kontakt s právnikom, ktorý pripravil sťažnosť. Zuzana Petková cítila reálnu hrozbu, že by mohla byť odsúdená, keď bola vyšetrowaná pre trestné oznámenie predsedu Najvyššieho súdu SR a Súdnej rady SR Štefana Harabina, ktorý mal veľký vplyv v justícii. „*Bolo to psychicky náročné, ťahalo sa to dlho. Opakovane som musela chodiť na políciu ako zločinec,*“ uviedla Zuzana Petková v rozhovore. Oproti tomu Dušan Karolyi tvrdil, že nikdy nemal pocit, že mu niečo hrozí:

„Trestné oznámenia ma len unavujú a otravujú, nie zastrašujú. Za svojimi reportážami si vždy stojím. V trestných veciach neočakávam nepochopiteľné verdikty voči novinárom, to by si sudcovia nedovolili. V trestnom konaní hrozí trest, ktorý by mohol novinára definitívne odstaviť od práce, ale vykonštruovať to nie je ľahké. Preventívne sa toho nebojím, skôr ma šťve, že je takto zneužívaný štát.“

Napriek tomu, že výskumné otázky smerovali najmä k trestným konaniam, novinári spontánne začali svoje skúsenosti porovnávať s občiansko-právnymi spormi, ktorým boli vystavení. Viacerí konštatovali, že trestné oznámenie prišlo často v kombinácii s občiansko-právnou žalobou, ktorou dotknuté osoby požadovali odškodné. Práve hrozbu možnosť obrovského platenia veľkého odškodného považovali viacerí za väčšiu hrozbu a za intenzívnejší pokus o zastrašovanie ako samostatné trestné oznámenie. Marek Vagovič zažil viacero situácií, keď tá istá dotknutá osoba podala trestné oznámenie aj žalobu pre ten istý článok: „*Novinári sú zastrašovaní najmä cez*

⁸ Išlo o prípad citácie z výpovede obžalovaného pred súdom, ktorý vypovedal o činnosti policaijného funkcionára.

⁹ Dušan Karolyi bol obvinený, keď upozornil na prípad, v ktorom sa mal policajt dopustiť zneužitia právomocí verejného činiteľa, no prípad nedospel k rozsudku tak dlho, až bol skutok premlčaný.

¹⁰ Marek Vagovič čelil trestným oznámeniam dvoch sudcov podozrivých z korupcie. V jednom z prípadov išlo o sudcu Pavla Polku, ktorý bol v tom čase podozrivý z účasti na korupcii, obvineniam sa bránil 16-timi žalobami na médiá aj štát, niektoré zo sporov vyhral a za korupciu nikdy nebol odsúdený.

občiansko-právne žaloby namierené na ekonomickú likvidáciu médiá. Často ide o veľké sumy, desaťtisíce či státtisíce eur.“ Známy je prípad kauzy Bonano, za ktorej zverejnenie čelila trestnému oznámeniu Júlia Mikolášiková - sudcovia, prokurátor a právnik podali žalobu na denník Nový Čas so žiadosťou o odškodné vo výške takmer milión eur. „Žalobu o veľké odškodné a trestné oznámenie som považovala za absolútny útok na celú novinársku obec. Ľudia z justície chceli ukázať, že majú moc a silu a chceli dosiahnuť, aby novinári mali strach písať o sudcoch kriticky,“ hovorí Júlia Mikolášiková. (Spor o kauzu Bonano ešte nie je ukončený.) Viacerí respondenti sa zhodli, že prehraté spory o veľké odškodné môžu existenčne ohroziť či dokonca zničiť niektorých vydavateľov, a teda aj celé médiá, a preto pripustili, že práve občiansko-právna žaloba o odškodné je lepšou metódou na zastrašenie novinára či redakcie, než trestné oznámenia. Podľa Mareka Vagoviča „príliš veľa žalôb za krátke obdobie, to je pre novinára neúnosné.“

Arpád Soltész prehral spor o pol milióna korún (hrubým prepočtom asi 17 tisíc eur), ktoré musel zaplatiť sám zo svojich súkromných zdrojov, lebo vydavateľ novín, ktorý bol zažalovaný spolu s ním, medzitým zanikol. „Dotknutej osobe išlo o moju ekonomickú likvidáciu – zapchať ústa, odradiť, zastaviť – ideálne robiť niekam hovorcu, nech už konečne dá pokoj. Musel som si rýchlo požičať peniaze z banky, lebo rozsudok bol splatný do 5 dní, inak hrozila exekúcia. Bola to horná hranica môjho úverového rámca. Splácal som to s úrokom asi 11 percent.“ Po rokoch Arpád Soltész vyhral spor so SR na Európskom súde pre ľudské práva v Štrasburgu, a štát mu musel zaplatiť odškodné a trovy. Ani v tomto prípade, ani pri trestnom stíhaní, sa necítil zastrašený.

Dušan Karolyi, ktorého zamestnávateľ prehral na sporoch týkajúcich sa jeho reportáží desaťtisíce eur, konštatoval, že žaloby a trestné oznámenia môžu byť v niektorých prípadoch efektívnym spôsobom zastrašovania aj preto, že pre niektoré médiá nie je prioritou im čeliť. Podľa neho sa však dá zastrašovať aj inak – zažil napríklad vyhrážky obsahujúce detailné informácie o jeho rodine či ekonomických pomeroch. Novinár to však musí vydržať, hovorí Dušan Karolyi: „Nenechať sa zastrašiť je jediný spôsob, ako tomu čeliť, ak chceme hovoriť o žurnalistike v pravom zmysle slova. Ak ma niekto zastrašuje, dáva mi najavo, že idem správnym smerom.“

4.3. Pokračovanie v novinárskej činnosti po podaní trestného oznámenia

Všetci oslovení uviedli, že sa trestným oznámením, prípadným obvinením z trestného činu, a ani žalobami nenechali odradiť a pokračovali v novinárskej činnosti, a aj v práci na témach spojených s ľuďmi, ktorí na nich podali trestné oznámenia či žaloby. Rozdiel však bol v rozsahu a v spôsobe pokračovania v pokrývaní káuz dotknutých osôb, a aj v dôsledkoch na neskoršiu novinársku prácu. „Písala som o ľuďoch, ktorí na mňa podali trestné oznámenie, v dobrom aj v zlom. Mala som strach, čo mi ešte urobia, ale neovplyvnilo to moje rozhodnutie o nich ďalej písať,“ hovorí Júlia Mikolášiková. Dušan Karolyi konštatoval, že trestné oznámenia a žaloby mu berú energiu a chuť do práce. „Súdy trvajú roky, obťažuje ma tam chodiť, treba sa na to pripraviť. Cítil som sa unavený a chcel som skončiť s investigatívnou prácou, no po polročnom oddychu som na to znova dostal chuť.“

Zuzana Petková si nepamätá na žiadny článok, od ktorého by ju odradila hrozba sporu. Zastrašovanie trestným stíhaním však podľa nej môže byť efektívne, lebo slab-

šie povahy to môže odradiť. Trestné oznámenie predsedu Najvyššieho súdu ju však obmedzilo pri práci. „*Pri písaní káuz, ktoré sa týkali Harabina alebo Najvyššieho súdu som sa necítila slobodne. Po dobu môjho trestného stíhania som sa písaniu o ňom vyhýbala. Trestné stíhanie vo mne vyvolávalo negatívne emócie voči Harabinovi, preto som cítila, že môžem byť zaujatá a že ma tak verejnosť môže vnímať.*“ Konflikt záujmov však cítila len v tomto jednom prípade, vo všeobecnosti Zuzana Petková tvrdí, že novinár by mal dostať možnosť ďalej pracovať na téme aj po trestnom oznámení, ak sám chce a dokáže si udržať odstup. Nemieni napríklad prestať písať o ministroch vnútra a dopravy, ktorí podali trestné oznámenie v súvislosti s jej článkom začiatkom roka 2016. Marek Vagovič a Dušan Karolyi sa zhodli, že by bolo absurdné a zneužívateľné, ak by trestné oznámenie automaticky znamenalo konflikt záujmov, ktorý by novinárovi zabránil pokračovať v kauze – mohli by vznikáť účelové trestné oznámenia, ktoré by novinárov paralyzovali.

Podľa Júlie Mikolášikovej by novinár nemal písať o svojom vlastnom trestnom stíhaní, ani o kauze, ktorej sa trestné stíhanie týka. Na rozdiel od občianskeho sporu (kde je žalovanou stranou vydavateľ), v trestnom procese hrozí trest priamo novinárovi ako osobe, a teda sa ho to priamo osobne týka, a novinár môže mať záujem v tejto kauze napríklad ovplyvňovať svedkov – kauzu by teda podľa Mikolášikovej mali pokrývať jeho kolegovia.

Dôsledkom trestných oznámení na novinárov (a podľa ich slov aj žalôb na vydavateľa) je v mnohých prípadoch zvýšená opatrnosť novinára pri ďalšej práci. Viacerí vo výskumných rozhovoroch potvrdili, že po týchto skúsenostiach formulujú opatrnejším slovníkom, v záujme prevencie pred ďalšími problémami (Vagovič). Zuzana Petková je po skúsenostiach s trestnými stíhaniami a žalobami opatrnejšia nielen voči osobám, ktoré ju udali či žalovali, ale vo všeobecnosti – takmer každý článok dáva skontrolovať právnikovi. Podobnú skúsenosť mal Dušan Karolyi v TV Markíza – podľa neho televízia tlačila na komunikáciu s právnym oddelením pred odvysielaním reportáže. V práci Júlie Mikolášikovej sa trestné oznámenia odrazili tak, že sa viac naučila o slobode prejavu: „*Poznám judikáty, už presne viem, čo môžem a čo nie a prečo. Som teraz viac odvážna – má to na mňa presne opačný efekt ako zastrašenie.*“

Podobne opisuje svoje skúsenosti Arpád Soltész, ktorý bol trestne stíhaný, musel zaplatiť veľkú sumu na odškodnom a dokonca ani keď ho v roku 1998 fyzicky napadli, sa necítil zastrašený. „*Musíte tým ľuďom ukázať, že tadiaľ cesta nevedie, pretože ak im raz ukážete, že im pomohlo, že vás zbili, dali trestne stíhať alebo z vás vyžmýkali obrovskú pokutu, tak vám to budú robiť neustále znova.*“

4.4. Postoje vydavateľov a vysielateľov

Z výskumných rozhovorov vyplynulo, že zásadný vplyv na ďalšiu novinársku činnosť trestne stíhaných novinárov majú ich nadriadení, teda šéfredaktori, a najmä zamestnávateľia, teda vydavateľia a vysielateľia. Najmä častá kombinácia trestného oznámenia so žalobou na ochranu osobnosti, pri ktorej dotknutá osoba požaduje od vydavateľa či vysielateľa nemalé odškodné, môže mať pre novinára závažné dôsledky.

Časť respondentov tvrdila, že šéfredaktor a vydavateľ sa trestne stíhaného novinára, za ktorého článok hrozí vyplácanie odškodného, vždy zastal (napr. Vagovič)

a necítili nijaký tlak vedenia redakcie, že by mali obmedziť pokrývanie problematických káuz či osôb alebo o niekom písať opatrnejšie (Petková). Marek Vagovič povedal, že sa stalo, že šéfredaktor či advokát ho upozornili, aby volil na opatrnejší slovník, no vždy mal slobodu písať o akejkoľvek kauze. Zuzana Petková však hovorí, že vie o redakcii denníka Plus 1 Deň, kde mali podľa nej „*embargo na Harabina kvôli tomu, ako často podával žaloby na médiá.*“. Priamu skúsenosť s takýmto dôsledkom trestných oznámení a najmä žalôb má Arpád Soltész:

„Jediné, čo kedy dokázalo ovplyvniť moju prácu, bolo to, keď sa vydavateľovi alebo šéfredaktorovi zazdalo, že už máme tých žalôb priveľa. Ak vám šéfredaktor povie, že on žiadne kauzy nechce, lebo sú drahé, tak tadiaľ neprejdete. Bolo to cítiť v Pravde, ešte v tej predbrhelovskej starej dobrej Pravde, do ktorej nastúpil Petr Šabata. Nevie, či to bolo nariadenie majiteľov, alebo si to on zrátal, že tých žalôb je na neho veľa, a noviny úplne vykastroval. Potom sa to stávalo asi aj v ďalších tituloch, ale v Pravde to bolo cítiť najvýraznejšie.“

Ešte markantnejší príklad ponúka príbeh investigatívnej relácie Palba v komerčnej televízii Markíza, kde roky pracoval Dušan Karolyi. Relácia bola v roku 2010 zrušená, pričom oficiálnym dôvodom bol priveľký počet súdnych žalôb na súdoch týkajúcich sa reportáží v tejto relácii. Podľa Dušana Karolyiho to ovplyvňovalo aj rozpočet televízie:

„Vysielateľovi hrozby odškodného berú apetít púšťať sa na tenký ľad. Keď pre niekoho pracujem, ten vytvára podmienky a keď vidí, že sa hromadia žaloby, má tendenciu to riešiť, trebárs aj tak, že nedáva na tento typ žurnalistiky taký dôraz ako predtým. Máme nevyspytateľné súdy, prehrať môžete aj veci, ktoré stoja jasne vo váš prospech a kde ste poukázali na významný verejný záujem.“ hovorí Dušan Karolyi.

Podľa Karolyiho neho nemusí byť vždy dôsledkom zrušenie relácie, niekedy stačí „*otupiť ostrie, zabaliť do opatrnosti,*“ pričom poukazuje na celkové vymiznutie investigatívy zo slovenských televízií za posledné roky.

5. Pokus o verifikáciu – pohľad z druhej strany

Skúsenosti novinárov s kriminalizáciou ich práce sú ich subjektívnym zážitkom a o tom, ako štátne orgány postupujú v týchto prípadoch, vypovedajú len čiastočne (a vždy subjektívne), pričom o niektorých procesoch, o ktorých ich štátne orgány neinformujú, nemusia mať vedomosť. Na verifikáciu niektorých ich tvrdení a na získanie širšieho kontextu bolo potrebné osloviť Generálnu prokuratúru SR, ktorá je najvyšším orgánom dohliadajúcim na trestné konania, vrátane neverejnej časti konania (teda na vyšetrovanie polície). Z výpovedí novinárov vo výskume vyplynulo, že práve po zásahu prokuratúry, často generálnej, došlo k zmenám v štádiu trestného konania (nariadenia prokurátora vyšetrovateľovi, konečné zastavenie trestného stíhania novinára). Preto bol so žiadosťou o rozhovor oslovený zástupca riaditeľky trestného od-

boru Generálnej prokuratúry SR Jozef Čentěš (ktorý sa tiež vo svojej odbornej činnosti venuje slobode prejavu).

Jozef Čentěš v rozhovore zdôraznil, že dokazovanie verbálnych trestných činov je pre orgány činné v trestnom konaní mimoriadne náročné. Treba totiž dokázať, že oznámením alebo publikovaním určitej informácie došlo k ujme. *„Dokazovanie v prípade trestného činu ohovárania je omnoho náročnejšie ako napríklad v prípade ublíženia na zdraví. Musíte dokazovať, že išlo o nepravdivý údaj, a ľarcha dokazovania spočíva v tom, že je značnou mierou spôsobilý poškodiť vážnosť poškodeného u spoluobčanov, poškodiť ho v zamestnaní atď.“* Podľa Jozefa Čentěša nízky počet odsúdených za ohováranie nevytvorí reálne o tom, koľko takýchto prípadov musia štátne orgány riešiť.

„Tento trestný čin nemôžeme vnímať len z toho pohľadu, že máme 8 odsúdených. Máme množstvo trestných oznámení, ktoré sú podávané na políciu a prokuratúru. Obrovské množstvo vecí sa skončí inak ako odsúdením, no my to musíme šetriť. Ide pritom o verejný delikt, ktorý iné právne predpisy ako Občiansky zákonník umožňujú sankcionovať mnohokrát aj finančne, alebo to môže byť priestupok – prečo to tlačíť hneď do trestného stíhania?“

Jozef Čentěš teda z pozície prokurátora podporuje myšlienku zrušenia tejto skutkovej podstaty v trestnom zákone, lebo to podľa neho neúmerne zaťažuje štát, pričom práva poškodeného sú dostatočne garantované možnosťou podať žalobu na ochranu osobnosti v občianskom konaní. Zároveň potvrdil súdnu prax, že súdy ukladajú finančné tresty a podmienky, no neukladajú nepodmienečné tresty odňatia slobody, a podľa neho v porovnaní s inými európskymi štátmi, ktoré majú za ohováranie výrazne nižšie alebo žiadne tresty, je slovenská trestná úprava *„neprimeraná a absurdná.“*

Z rozhovorov s novinármi vyplynulo ich presvedčenie, že trestné oznámenia a žaloby sú používané s motiváciou ich zastrašiť, umlčať, odradiť od ďalšej investigatívnej práce. Táto práca neskúmala motivácie osôb, ktoré podali trestné oznámenia alebo žaloby, no skúsenosti novinárov čiastočne potvrdil sudca Najvyššieho súdu SR Dušan Hudák. V spore o kauzu Bonano, kde spolu s ďalšími sudcami a prokurátorom podali trestné oznámenia a zažalovali denník Nový Čas o odškodné vo výške 940 tisíc eur, sa Daniel Hudák zúčastnil verejného pojednávania a po ňom dal krátke vyhlásenie novinárom, vrátane autora tohto textu. Na otázku o svojej motivácii na takéto konanie na záznam odpovedal:

„Je to prípad, ktorý sa dá krásnym spôsobom zovšeobecniť na novinárov a na osoby verejne činné. O to nám pôjde. Budeme sa snažiť, aby tá hranica medzi týmito dvomi protipólmi nadobudla isté charaktery a črty. Je to sankcia občiansko-právna, represívna, ktorá spĺňa funkcie individuálnej a generálnej prevencie. Musí byť potrestaný niekto, kto sa hrubo prevíní voči zákonu.“

Právne kroky sudcov z kauzy Bonano teda môžeme na základe vyjadrenia sudcu Hudáka interpretovať ako snahu o posunutie hranice toho, čo si môžu dovoliť novinári voči verejným funkcionárom, v prospech verejných funkcionárov. Inými slovami – ide o snahu dosiahnuť, aby si sa novinári v iných prípadoch voči sudcom dovoľovali

menej kritiky. To podporuje zistenia z výskumných rozhovorov s novinármi – nejde len o pocit novinárov, že sú zastrašovaní, ale v niektorých prípadoch aj o reálnu, vedomú a úmyselnú snahu verejných funkcionárov o chilling effect.

6. Záver

Predpokladom tejto práce bolo, že trestné oznámenia novinári vnímajú ako pokus o zastrašovanie a môžu vytvárať prekážky v ich práci (konflikt záujmov, odradenie od ďalšej práce na problémových témach, zvýšená opatrnosť vo vzťahu k osobám, ktoré podávajú trestné oznámenia alebo žaloby). Výskumné zistenia čiastočne podporujú tento predpoklad – nemennou podstatou skúseností novinárov-respondentov zúčastnených na kvalitatívnych hĺbkových rozhovoroch bolo, že kriminalizáciu svojej práce (teda vyšetrovanie pre podozrenia z verbálnych trestných činov) naozaj vnímali ako pokus o zastrašenie, umlčanie, odradenie od pokračovania v konkrétnych témach. Skúsenosť s trestným stíhaním prináša vyššiu opatrnosť, prejavujúcu sa najmä v opatrnejších formuláciách a v častejších konzultáciách s právnikom pred uverejnením textu či reportáže. Nepotvrdila sa však tá časť predpokladu že by traumatizujúca skúsenosť s trestným stíhaním novinára odradila. Žiadny z oslovených novinárov nepripustil, že by sa trestnými oznámeniami nechal zastrašiť. Do úvahy brali len možný konflikt záujmov, aj to však iba v extrémnych prípadoch – nepotvrdila sa teda tá časť predpokladu, že podanie trestného oznámenia by mohol novinár vnímať ako vznik konfliktu záujmov. Väčšina oslovených novinárov napriek trestnému oznámeniu pokračuje v téme. Možno tak vyvodit' záver, že podanie trestného oznámenia ako nástroj zastrašovania novinárov v prípade oslovených respondentov nefungovalo. Potenciálne nemožno vylúčiť, že vedomosť celej novinárskej obce o týchto trestných stíhaniach môže mať vplyv (hoci aj neuvedomovaný) na prácu ostatných novinárov a na ich odvalu a rozhodnutie pracovať na témach spojených s osobami, ktoré týmto spôsobom bojujú proti neželanej publicite. Oslovení novinári to však len naznačujú a závery tohto výskumu to nepotvrdzujú ani nevyvracajú explicitne nepodporujú.

Niektorí novinári vo svojich výpovediach vo výskume ilustrovali existenciu chilling effectu - ten však nevychádza z ich vlastného strachu alebo traumy z trestného stíhania, ale skôr od nadriadených. Novinári tento jav popísali buď na základe vlastnej skúsenosti (zákaz šéfredaktora otvárať nové kauzy, zrušenie investigatívnej relácie odôvodnené početnými a drahými spormi), alebo minimálne potvrdili, že majú vedomosť o tomto efekte v iných redakciách (embargo na témy spojené s osobou, ktorá často žaluje médiá). Tento efekt však nesúvisel priamo s trestnými oznámeniami, ktoré boli primárnou témou tohto výskumu, ale s občiansko-právnymi žalobami, v ktorých vydavateľovi alebo vysielateľovi hrozí vyplácanie odškodného, ktorého suma nie je ohraničená zákonom. Úmysel vyvolať tento efekt potvrdil jeden zo sudcov žalujúcich denník o rekordné odškodné.

Občiansko-právne žaloby však treba prísne oddeliť od témy trestného konania. Hoci občiansko-právne žaloby o odškodné podávajú doktknuté osoby často spolu s trestnými oznámeniami, ide o úplne iný nástroj ochrany práv, ktorý riešia iné orgány, účastníkmi konania sú iné osoby (nie novinár, ale vydavateľ alebo vysielateľ), ktoré sú v inom postavení (nie štátny orgán verzus jednotlivец, ale dva subjekty v rovno-

cennom postavení) a hrozí aj iná sankcia (vyplatenie odškodného a povinnosť uverejniť ospravedlnenie, nie trest odňatia slobody).

Novinári však deklarovali, že sa nenechali zastrašiť a odradiť od pokrývania problematických tém ani občiansko-právnymi žalobami. Naopak, tvrdili, že ak má zostať zachovaný zmysel žurnalistiky, žalobami a ani inými formami nátlaku sa nemôžu nechať ovplyvniť, a nesmie sa im ustupovať – inak by osoby dotknuté tvrdeniami v médiách zistili, že je to efektívny spôsob nátlaku a mohli by ho častejšie využívať. Iný pohľad však podľa novinárov vyplýva z postojov ich zamestnávateľov – vydavateľov a vysielateľov. V občianskom spore totiž na rozdiel od trestného konania, sankcii nečelí individuálny novinár, ale práve vydavateľ alebo vysielateľ. Niektorých z nich môže vyplácanie vysokého odškodného existenčne ohroziť, alebo spôsobiť finančné straty, a preto podľa výpovedí novinárov v tomto výskume ich zamestnávatelia v niektorých prípadoch strácajú záujem o investigatívnu žurnalistiku. Predpoklad chilling effectu trestných oznámení na novinárov, sa teda nepotvrdil. Namiesto toho však novinári naznačujú existenciu tohto javu v prípade občiansko-právnych sporov s vysokým odškodným.

Kým občiansko-právne žaloby teda podľa oslovených novinárov v niektorých prípadoch môžu byť efektívnym nástrojom na „schladienie“ novinárov (prostredníctvom zamestnávateľa), trestné oznámenia nie. Z výsledkov výskumu vyplýva, že trestné oznámenia na novinárov nepomáhajú ochrane práv dotknutých; v praxi novinári nie sú trestaní, a hoci trestné právo Slovenskej republiky umožňuje najprísnejšiu sankciu za ohováranie v Európe, tieto sankcie nie sú uplatňované. Trestný proces voči novinárom tak môže byť zneužitý na pokus o zastrašovanie, no nevedie k žiadnemu výsledku, čo si pravdepodobne uvedomujú aj oznamovatelia týchto trestných činov, keď zároveň s trestným oznámením často podávajú aj efektívnejšiu občiansko-právnu žalobu. Z rozhovorov vyplynulo, že trestné stíhanie novinárov za ohováranie často považujú za neopodstatnené aj orgány činné v trestnom konaní – polícia a prokuratúra, čo dokazuje aj fakt, že za posledné roky žiadny novinár nebol za ohováranie odsúdený, a dokonca ani postavený pred súd (všetky trestné stíhanie boli zastavené najneskôr na prokuratúre). Ani v iných prípadoch ohovárania, ktoré sa netýkajú novinárov, súdy neukladajú nepodmienečné tresty odňatia slobody. Možnosť trestať ohováranie až ôsmimi rokmi väzenia sa tak javí ako nadbytočná, v európskom kontexte neprimerane prísna, je v praxi nevyužívaná, a preto nie je žiadny dôvod na jej ďalšiu existenciu v právnom poriadku SR.

Peter Hanák študoval žurnalistiku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (Bc. a Mgr.) a právo na Trnavskej univerzite (Bc.), v súčasnosti je doktorandom v odbore mediální studia na IKSŽ FSV UK v Prahe. Oblasťou jeho odborného záujmu je regulácia médií a vzťah médií a práva. Pracuje ako redaktor domáceho spravodajstva v Rádiožurnále Rozhlasu a televízie Slovenska, pokrýva najmä oblasti justície, školstva a politiky.

Email: peterhanak1@yahoo.com

Literatúra

- Anderson, D. A. (1975). „Libel and Press Self-Censorship.“ Pp. 442 in *Texas Law Review*, 53.
- Barendt, E., Lustgarten, L., Kenneth, N. N. & Stephenson, H. (1997). *Libel and the Media. The Chilling Effect*. Oxford: Clarendon Press.
- Bartoň, M. (2010). *Svoboda projevu: princípy, garance, meze*. Praha: Leges.
- Beláková, N. (2013). Analysing How Law Shapes Journalism in Post-Communist Democracies. In I. T. Trivundža, N. Carpentier, H. Nieminen, P. Pruulmann-Venerfeldt, R. Kilborn, E. Sundin & T. Olsson (Eds.), *Past, Future and Change: Contemporary Analysis of Evolving Media Scapes* (pp. 157-170). Ljubljana: Faculty of Social Sciences, Založba FDV.
- Berg, B. L. (2006). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Boston, New York, London: Pearson Education.
- Brečka, S., Ondrášik, B. & Keklad, R. (2010). *Médiá a novinári na Slovensku 2010*. Bratislava: Eurokódex.
- Cresswell, J. W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Traditions*. London, Thousand Oaks, New Dehli: SAGE Publications.
- Drgonec, J. (2013). *Sloboda prejavu a sloboda po prejave*. Šamorín: Heuréka.
- Drgonec, J. (2008). *Základy masmediálneho práva*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva.
- McQuail, D. (1992). *Media Performance. Mass Communication and the Public Interest*. London, Thousand Oaks, New Dehli: SAGE Publications.
- Moravec, O. (2013). *Mediální právo v informační společnosti*. Praha: Leges.
- Vozár, J., a kol. (2015). *Sloboda prejavu v rozhodnutiach súdov*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Out of Balance: Defamation Law in the European Union and its Effect on Press Freedom*. 2014. Vienna: International Press Institute.

Zdroje

- Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti za rok 2014. 2015. Bratislava: Generálna prokuratúra. : <https://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-prehľad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2014-38c3.html> [17. 2. 2016].
- Štatistika Ministerstva spravodlivosti SR - tresty za trestný čin ohovárania za rok 2013. (Vyžiadané a doručené mailom autorovi článku 14. 11. 2014.)

Rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva:

- Baskaya a Okcuoglu proti Turecku z 8. 7. 1999 k sťažnosti č. 23536/94 a č. 24408/94
- Cumhuriyet Vakfi proti Turecku z 8. 10. 2013 k sťažnosti č. 28255/07
- Cumpana a Mazare proti Rumunsku zo 17. 12. 2004 k sťažnosti č. 33348/96
- Ekin Association proti Francúzsku zo 17. 7. 2001 k sťažnosti č. 39288/98
- Goodwin proti Spojenému kráľovstvu z 27. 3. 1996 k sťažnosti č. 17488/90
- Jerusalem proti Rakúsku z 27. 2. 2001 k sťažnosti č. 26958/95
- Kuliš a Różycki proti Poľsku zo 6. 10. 2009 k sťažnosti č. 27209/03
- Lingens proti Rakúsku z 8. 7. 1986 k sťažnosti č. 9815/82
- Ricci proti Taliansku z 8. 10. 2013 k sťažnosti č. 30210/06
- Yazar a ostatní proti Turecku z 22. 9. 2004 k sťažnostiam č. 22723/93, 22724/93 a 22725/93